

ВЕРВНЧУГ МЕДЭЭЛЕР

КАА-ХЕМ

Ленин айтты колхозтуң хоюнуң баш саны чык калган турумда өзүп, дүк кыргылазы көндөп турар. Бо чымын кадарылар чүс баш төртүр хойга онаштыр 82 хураганым камталган алганын, ол дээрке артык чыга деңизерге, алды хураган хой болган.

Амгы үеде тарым боозадымга чорудар пунктуң оран-саазы септетилген болгаш чугай-латтыган, техника Александр Давыдов херекселерин болгаш аппаратураны бестей берген. Тарым боозадымга сентябрь 15-те агаар.

Колхозтуң сүт-бараан фермаларының коллективтери сүтүң саалазын көндөдүн, күрүңе сүт садар талазы-биле алган социалист хулаалгелерин эрес күүседип турарлар. Колхоз күрүңе сүт садарының чыл планын август 22-де түстүскен. Кызылдың сүт саарында 230 тонна чалаң сүт барган. Чыл планында амыр күрүңе сүтү ам-лаа кирер.

Районнуң совхоз, колхозтарында дүжүт ажаадым ки-дүн тулау. Бо хырымсалгалыг кампания-биле чергелештир мал ченинчел белектели бичи-даа соксаал чокка чоруп турар. Сентябрь 2-ге чедир «Кызыл туз» колхоз мал ченинчел белектелиги планын 83,3 хуу түстүскен. Тракторнуң болгаш алыттың септе белектелиг ма-на-техникамын организастыг амырлар, кызыл тулаулар белек көргүзүңү чедип алганын.

Совхозтарда, колхозтарда септе кезидеги, селес салымчыны болгаш саваң болушкуну хайнышкынны чоруп турар. Районнуң партия, совет органдары, бүгү амырлар чоннары дүжүтү чидирг чокка ажал ап, нинтиңи малыга белектелиг чен-суурун тургузар дээш бүгү күшүгү ажал-азын.

П. ПОПОВ.

ТАҢДЫ

ХОЛУКСААЛЫГ ЧЕМ

Танды районнуң «Россия» совхозу селес салымчыны доокан. Чокча-тарва болгаш чок сула холуктуг мал ченин 6 муң амыр тоннамын селес олгарында салган.

Селес ажал алымшыкынга комбайнерлер Игнатий Черепанов, Владимир Толмачев олар өң-не эки киришкенер. Олар-нын кайымы-лаа хуу бүрүнү ажал нормазын 120 хуу күсүл-дип келген. Чаламдар эштер Назаров, Бекерев, Рогозов олар ногаан максат үзүпте чок дамып турганнар.

ТЕС-ХЕМ

САМАГАЛДАП.

(Телефон-биле). «Тес-Хем» совхозтуң хойжу 5 бригадаларында тарым боозадымга эгелен. Совхоз бо чымын 14563 хойну та-роп боозадыр, а 4675-ти сула эдержилгеле планнаан. Ылангы Устү-Шынаа, Оруку-Шынаа салбырларының хойну тыва кошкарларың үзүп-биле тарым эгелен.

Берт-Дар салбырың хойну Красноярск крайның партия дүктүг кошкарларының үзүп-биле хайнактай тарым турар. Берт-Дар салбырларда боозадым-нык эки дөңгөңгө 6 пункту-лары ажалдап турар.

Совхозтуң кол зоотехник С. Токешев пунктуларга үрүлчү барып, техниктерге боттуг дуузын чедирип турар.

УЛУСУЧУ КӨРӨНӨ

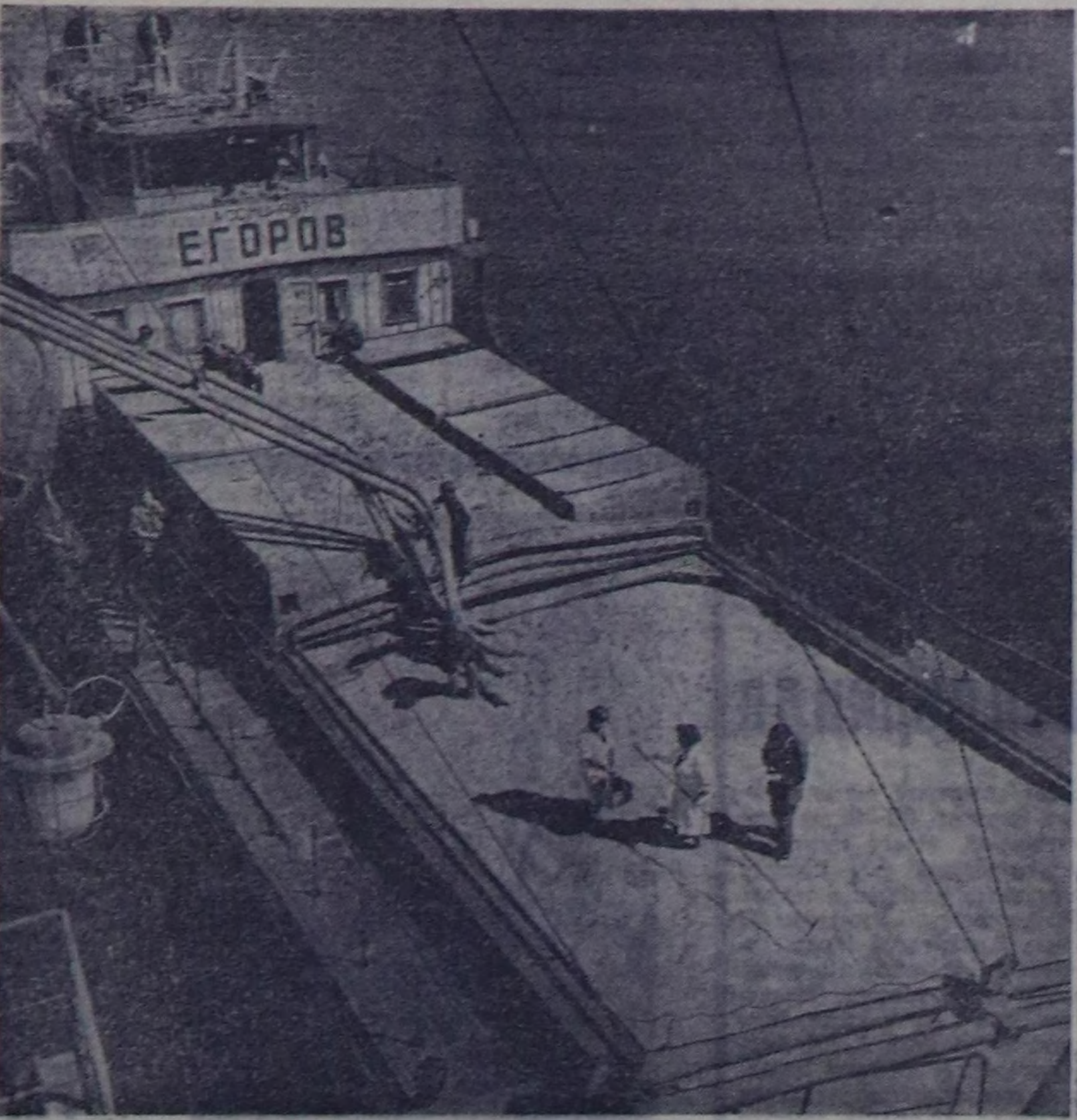
КОМИТЕДИНДЕ

Бин-Хем район — бистин республикада хей сүт бүдүрер болгаш күрүңе садар район-нарын бирезин. Ындыг бол-за-лаа сүтүн шынарын тал-лазы-биле сөөгү черде туруп турар.

Бо талазы-биле чоруткан хыналдын түнелерин рес-пуб-ликаны улусчу контрол комитетини хураалыга чокта чаа чугаалашкан. Районнуң эгелээш амыр-агыл бүдүрүл-гөдөли (начальники эш С. Токучин), колхозтарын, совхозтарын удурутчулары болгаш тусхай эртемниги сүт бүдүрерини технология-зын сайыраңгайларынче шоолуг кичиретпей салбайн, планнашкыны болгаш эконо-миканы кошкак чорутуп, сүт-бараан фермаларының амыл-ханымы-биле көрбей келген деп комитеттин хураалыга де-дөгдөн. Моон харазында ра-йонда сүт бүдүрери оругалыг эвес. 1967-жылда районнуң амыр-агыллары сүтүн 129 муң рубль каражыг болган. Оон 93 муң «Өк» совхозта хамзаарыр.

Колхозтар болгаш совхоз күрүңе чыл бүрүдө кул шынарың сүтүг дулаан ту-тур, күтпө эртен чылын кү-рүңе дулаанга 2234 тонна сүтүн 374 тонназын кон-дуп алас болган, 215 тон-на сүтү амыр берген, кирли болгаш температуралык белик дөш амыр-агылларга дөш чоруткан, оон ужу олар 94,2 муң рубль түңүг каража.

ШЫН

Чөөн-Назакстан областың үстүү район-нарында чаа дүмүтүг таразы Чөөн-арин эливетерда кирип турар. ЧУРУКТА: эливетерга 513 тонна кызыл-тасты чедирип илген «Космонавт Егоров» деп теплехоту көрүңер.

СОЦИАЛ СТРАХОВАНИЕДЕ

ЧАА ЧҮҮЛ

ССРЭ-ның Министрлер Чөвүлөй ВЦСП-тиң саналдааны-биле социал страховани-ниң херектиги планнаарың чаа чоруту-м доктааткан. Профессилер келир чылда эгелээш социал страхование талазы-биле амырлар чоннарын хандырылганың пен-сиялар өскө бүгү хейрлеринге төлөвир-лерин боттары таарыштыр хуваар эрген ал-ыр. Профилактика болгаш калыкшыга амыр-улам экижер төлөөс проффессилер амырларын болгаш албан-халачы-тарын түр үеде амырлар аргазын шы-нар чорутуп эвээткелерин түңкөлдө камтал алган херектиги амырлар болур. Ол дугайын совет болгаш дамык жур-налы-дестер сентябрь 4-те паралаг конфе-ренцияга ВЦСП-тиң секретары Н. Н. Ро-манов дымнаткан.

Паралаг конференциямын ССРЭ-ның Дагышкы Херектер министрствонун пар-лаа кылдыг организастаан. Оң темиз-ССРЭ-де күрүңениң социал страхованием. Коммунист партия, совет чаа болгаш проффессилер чонун чаагай чорутуп, кул-туралы болгаш калыкшылы белидер ду-гайында үрүлчү сагыш салып турар. Совет кимдеринг материалды чаагай чоруу оларынч чүгөс хулаа шалың-биле болгаш орудалары-биле хандырылмай турар.

Олар херектелиң ийитиле фондлары-ның күсүл-биле бир өг-бүлөгө онаштыр чыл бүрүдө 750 рубльди ап турар. Ол дээр-ге халас өөрөдөлөгө, медицина хандырыл-гыга болгаш социал хандырылгала чары-даллар-дыр. Оон амырлар күрүңе бир өг-бү-лөгө онаштыр чурттагы, школа, медицина болгаш култура-амырлар албан чедери-ниң тулушкунуңа 150 хире рубльди үндү-рүп турар.

Социал страхование дугайында баштайг декретти совет күрүңе 1917-жылда ноябрь 14-те хулаан алган деп, ВЦСП-тиң се-кретары сагымынчыл чугаалаан. Страхов-ание дугайында В. И. Ленинни аялалыг кылган кол-кол интиер оң үндөткө-ниге салыган.

Совет Умкелес делегейде бир-ле дуга-рында амырларын болгаш албан-халачы-тарын социал страхованиеге дадым-ыр тө-лөвирден хостан күрүңе болур. Ол дады-ырларын бүдүрүлгөс азы албан чедери амыр шалыңың фондунуңа 9 хуу кем-чеза-биле кылдып турар. Сөөгү он чылдыг

Профессилер урууларын болгаш шко-лачыларын дымташылганың улуг кичи-гейин салып турар. Муң-муң пионер лагери-лер оларга бараан болган, алаа хары у-да барык ийи миллион школачылар күжү болгаш калыкшылы бичкирчир ап ту-рар. Пионер лагерлеринче пүткөдөлөр бо-за халаска берип азы шоолуг эвес өрткөсө салып турар.

Амырлар чоннарынч пенсия хандырыл-ганың дугайын ВЦСП-тиң секретары то-доткай чугаалаан. Бо чымын социал стра-хованиени күрүңе бюджетин эсугар ап со-рулгага 9,7 миллиард рубльди чаргылаарын көргөн.

Совет Умкелес социал страхованиени амырлар чоннары проффессилер эвээ-лелерин дымчыштыр башкарып турар.

Түңкөлдө Н. Н. Романов айтырлар-га харым берген. (СЭТА).

САЛГАКЧЫЛАР-БИЛЕ АЖЫЛ

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Тес-Хем районнуң бүгү чо-нуунуң 28,8 хуузу амырлар болуп, олар амыр-агылның бүгү адырларында идепкейлиг амырлар турарлар. Районда 1100 амыр амырларның ара-зында 781 комсомолчулар бар. Ынчангаш комсомолга партия-ни удурутканың айтыры эң чугула черин ээлеп турар.

СЭПТ Тес-Хем райкому, оң бюрору комсомолду удуруткун экижидериниң талазы-биле чамдын амырларын кылган. Эңир чылдан бээр районнуң бюроруңа 4 партия эге ор-ганизацияларынч секретары-ларынч комсомол амырлар партияны удуруткун дугайында илеткелди дымнаткан. Ол ышкыш районнуң үшкү пле-нуумуңа комсомол амырлар удуруткун дугайында айты-рыны тусай илген. Райком-нуң ол пленумунуң шиктири-ниң боттандыра дээш, район-нуң бюрору, чар-чара партия эге организациялары чамдын практиктиг хемчеглерин амыр-лап кылгаш, комсомолга уду-рутуңа күштелдирип, комсо-мол организацияларынч амы-лын идепкейликтен.

«Чодураа» колхозта партия комитети (секретары эш Да-мываа Чооду) комсомолду удуруткун талазы-биле элээн амырлар кылган. Ында партия хураалдарыңа комсомол амы-лын дымнаткан, аңа партия дугузын көргүзүп чурумчаан. Ол ышкыш райпода, Самагал-дай ортумак шолосында, ми-лицияда, экижерде партия ор-ганизациялары комсомол амы-лын партия хураалдарыңа уа-да-дараа тургузуп илген-ер.

Бо чылдың бирги чартыны-да күрүңе кездэ амыр-агыл про-дуктуларын садарының пла-ны: ээтиң 123,1 хуу, сүт-түн 129,1 хуу кылдыр күөскөн. Мында районнуң амырлар-нын, комсомолчуларынч биче эвээс улуг-хуузу кирген. Малга бичи чен-суурун беле-ктеринге районнуң амырлар-га идепкейлиг кирип турар. Сиген белектелинде он-он амырлар болгаш комсомолчу-лар амырлар турар. Оларынч арызында «Ам Эрик» колхозта комсомол райкомунуң кемжү-нү, амыр коммунист Неме-зыр Серен-оолга удурткан амырлар бригаданы ам үш чыл улай үлөргөй амырлар турар. Амырларынч ол бри-гады эртен чылын сиген бе-леткээр планын чедириниң күөскөн, ам бо хууңерде бригаданың комсомолчулары база эки амырлар турар.

Районнуң амыр-агыллары-нда комсомолчулар болгаш амы-рлар улуг шикчидиң күш болуп турар. Оларынч ара-зында хей-хей механизатор-лар, малчылар болгаш эске-даа мергилдин кичилери бар.

Бо чылын хей хураганнар үеде комсомолчулар болгаш амырлар амыр-агыл чорутуп көргүсөөнөр. Оларынч иш-тинде «Ам-Эрик» колхозтан Эренчин Кара-ыс 136, Б. Да-ваа 129, В. Давая 121, Б. Со-ян 119; «Чодураа» колхозтан Эркине Бары-оол 171, Чам-зын-оол С. 110 хураганнарны дорутурган. «Чодураа» кол-хозта амырлар транзитист Васи-лий Аралдиниң 6 чыл дургу-зунда үзүткел чок тракторда амырлар турарын онзалап де-дөгдөр херек. «Тес-Хем» сов-хозтуң малчыны Дыртый-оол үш чыл улай төрүр 100 хей-лаан-на 80—95 чедир хураган-нары ап келген.

Парторганизациязы болгаш амыр-агыл удуруткунулар комсомол амырлар холгоарлай бербейн, харын аңа боттуг дулаажып, сүмө кадып турар черлерде амырлар ортуңда амыр-херектер эки чоруп, олар бүдүрүлгөс болгаш култура тургузушкунуңа улуг роль-ду ойноп турар.

Комсомол райкому механи-заторларын, амыр кыргыч-чыларын амырлар мергилдин бедидер, хей-интичи идепкей-ин кидирер сорулга-биле ра-йонга маргылааларын эрткир-гилээн. Районнуң амыр мех-анизаторлары болгаш кыргыч-чылары республика маргыл-дазынга бир дугаар кириш-кеш, эки көргүзүлгө кирип алган. Амыр механизаторлар Василий Аралдин, Лисон Шун-ков, Эренчин Маадыр-оол рес-публика конкурууңа кириш-кеш, шаңналдыг черни чедип алганнар. Районнуң амыр кыргыччылары республика конкурууңа массалык-биле киришкен дээш, ВЛКСМ ор-ганизацияны Хундулал бичи-би-ле шаңналган.

Ынчалза-даа комсомол ор-ганизацияларын удуруткун тала-зы-биле СЭПТ районнуң ре-зюмунда болгаш партия эге ор-ганизацияларынч амырлар эвээш эвес чедирер бар. Моон уламандан сөөгү чыл-дарда мал амырлар амыр-лап турар комсомолчуларынч болгаш амырларынч саны мурункулардан кызырлан.

Ол чорук «Тес-Хем» совхозта, «Ам-Эрик» колхозта бар. «Тес-Хем» совхозта партом

секретары эш З. Чооду биле «Ам-Эрик» колхозта партом секретары эш Д. Салчак олар комсомолга удурутканын чо-гуур негелдеге чедир тургу-саан.

«Тес-Хем» совхозтуң Ору-ку-Шынаа салбырында партия организациязы (секретары эш Дондай Эрес-оол) амырларын совхоз бүдүрүлгөсине мобили-зацияларга дулаашпайн, социалист хулаалгелери сазын кырында организастаан болуп турар.

Шан мындыг байдал Устү-Шынаа, Берт-Дар салбырла-рында партия организацияла-рында база бар. Оң-биле ка-ды районда комсомолчулар партияга белектелип кидир амырлар кидир тургустунган минип, демдегээр ужурут.

Бо чылын партияга кидир алган бүгү кандидаттарынч чүгөс 1,4 хуузу комсомолчу-лар болган.

Ам сорулга болза комсомол амырларга практиктиг уду-рутуңа улам-на күштелдир-ип, амыр салганчылар ботта-рының юбилейин чедириниң эрткирлеринге практиктиг дузаны көргүзүп турар.

Т. САНДАН.

СЭПТ райкомунуң өргөлдүрүң.

СОРУКТУГ ИШЧИ

Любовь Петровна Попова 1939-жылда, кончук аныянда Торгалыга «Күш-агыл-дың хосту» колхозта бызаа ажаагылап, баштайгы күш-агылдан аңа эгелен. 1941-жылдын бирги чартында чедир ол көдө амыр-агыл артының мурунчы бы-заа ажаагылап сагалып, ажалдап тур-ган. Ол-ла чылдыг Любовь Петровна «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ишти-Хем фер-мазынч сурагыл ийек кадарчыны, болу-п үе-чегерин амыр тыз олга ынакшы-лын илеретип, өг-бүлө тулап турттай бер-ген. Ол, совхозтуң амырларынч болу бер-ген, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ишти-Хем сүт-бараан фермазынга ажалдап ки-ришкен. Любовь Петровнаң саангы ста-жы ам 26 чыл болуп турар.

Ады-чуртун Улуг дайынның баштайгы хундумен эгелээш-ле Любовь Петровнаң улау улам дымдыг туштуруп, Төзөн чур-туңа ийи дамыр күш-биле ажалдаар со-ругалы болуңу мурунчы салган.

Бөгүтүңүңе деңизерге, ол үеде хо-жу-дангай амырлар турган совхозтуң Иш-ти-Хем фермазынга амырлар, кадар-чылар, саалчылар күжү негетиниң турган алаа ол өйдө, Л. Попова бызааларын ажал өстүрүшкө, 15-20 инектерин док-таал салган, сүтү хой-биле бүдүрүп турган. Фермада ийек кадарчыны, амыр, найырадыг өг-бүлөдө баштың апарган

Биче-оол ийчан, эки Любаның амыр-дың сагымын, караа кымыл амырлар кежа-зын, бирде сеткил-сагымы өөрүп, хей-а-зы кире бөр, бирде ол амыр кааргээр турган.

Ады-чуртун дайынның кады-берге чыл-дары тургаш, амыр өг-бүлөдө ийек-лери совхозтуң, фермазынч бүтү-ле ажал-агылдан дөңгөс көрүп амырларын, нинтиңи мал амыр, оон продуктуг чорутуп улам бедик көдүрери дээш соруттуг ажалдап турганнар.

Л. Попова ам-даа саанчылап амырла-шынаан, ол болуңуң кол амырлардан а-ңа, хей-интиги чорутуп көрүтүп, көдө Советтин депутаттыга аш улаа сонгулуп келген.

Бүгү улус-биле бир дөңгө таймын күш-агылду тургуступ турар Любовь Петров-наң эгелечи кидирген-биле Ишти-Хем фермазы 1958-жылда коммунист күш-агылдын шалыңың деп бедик атты чедип алган.

Эш Попова эртен юбилейиң чылда бо-дунга алган социалист хулаалгелери чедириниң күөскөн, бо чылын бир ийекке онаштыр 1800 кг сүт саары ху-лаанган. Бешки чылдыг үшкү чылынч чыла айларында ол бир инектен-не 1005 кг сүтү саап, мурунчыларынч деңгели-де чоруп овар.

Комсомолду партийжи ёзу-биле удурутур

Чоокта чаа партияның өвүр райкомунуң пленуму комсо-молду партийжи ёзу-биле удурутур деңиз-биле болуп эркен. «СЭПТ Тыва обкомунуң үшкү пленумунуң түңкөлдөри бол-гаш районнуң партия организацияларынч соругаларың дугайында» деп айтырып пленумга чугаалашкан. Ол тала-зы-биле илеткелди партия райкомунуң бирги секретары эш К. Шудуу кылган.

Комсомолга партияны удурутканың байдалын пленум апа-литтер көргөн. Районда партияны 12 эге организацияла-рында 9 организация комсомол эге организацияларынч амырлар чугаалашкан болуп турар.

Районнуң комсомолчуларынч 42 хире хуузу совхоз, кол-хозтарда амырлар, көдө амыр-агыл хөгжүдөзгө күш-агыл-чы салымчыларынч кирип турар.

Комсомол райкому эң улуг амыр-агылже—«Торгалы» совхозте амыр коммунист эш Даржайын район төвүндө чо-руткан. Эш Даржай ук совхозтуң комсомол комитетини секре-тарлап, амырлар ортуңа кичиригелдиг, култура-массалыг амырларын эки чорутуп келген. Торгалыг орту-мак шолосының комсомол организациязы база-ла эки амыр-лап турар. Мында комсомолчулар совхозтуң мал ченинчел бе-леткелерге идепкейлиг киришкен. Олар 9 тонна булук-бүрү ченин белектер. Иччалза-даа комсомол эге организацияла-рынын амырларга партияны удурутканын четтестерин рай-ком пленуму айткан. Районда комсомолчуларынч саны эр-кен чылдарында эвээткел берген. Иччалгы «Кызыл туз» колхозта, райпо, коммунал амыр-агыл коллективтеринде ком-сомол организацияларынч хулаалгелери өспөй турар. Ол болза, ук черлерде партия эге организацияларынч талазында комсомол организацияларынч удурутканын кошнатканынч түңкөлдө болган — деп, пленум салаан.

Пленум чугаалашкан айтырымның талазы-биле нинтирин хулаан алган.

Бистин республиканың кайы-даа булук-нарында, амыр-агыл бүрүдө-ле тулуг амырлар хайнышкынныг. Тулугчулар-нын уран холдарының бүдүргөн шолоса-рында урулар өөренип, асли-садарда омак-хаглог икижиттирип турарлар. Оң бир чимжэ бо-дур:

«Межегий» совхозтуң тулуг бригаданы чыл эгезинден бээр эки амырлар келген. Дурмугалыг тулугу эш С. Ламага удури-ниң бир бригаданың кемжигүнери ай-ла-нын үрүлчү 110-дан 115 хуу чедир күө-сөдип турар. Олар чоокта чаа музунга шо-лазынын тулуун дооскаш, чаа шолосын тулуун кылдып эгелзенир.

Владимир Ильич Ленинниң төрүтүңгөн хунуңдан бээр чүс чыл болуп оюнга эки белектиг умуражыр дээш бо объектин тулуун хуусаа бетинде күөсөдирин тулуг-чулар хулаангөнер. Бригаданы 6 киши бар. Олар нанды-даа амырлар ык сүмө-лөп тургаш кылырлар. Ынчангаш кылган амырлар шынары эки болуп турар.

ЧУРУКТА: тулугчулар Н. Хурал биле С. Лама.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ ФОТОЗУ.

Маадыр-хоорай Киевте

Украинанын кызыктуу аялы — Киев хоорай совет улуттук дайынчы, революционер болгон кышкыч аялынын чөлөкчөсү, коммуналчулардын похоттарынын киркиччилерин чыгарып, биле жүзүп алган. Аңа ол похоттарынын ийнеийинг киркиччилеринин дөрткү бүгү-зөлөлө слөдү байырлаады-биле чаз амыттыган.

Совет оолдар, кыстарынын Ленинни коммуналдуу аялы болгон бемен чыл оонга тураскааткан бо улуг чыгыш чурттуу чүчүтүндөн 1600 аныктар-биле нады хоочун салгалдык аялдарынан 100 хире төлөөкчилери чаладып барган.

Бистин чуруттуу анык өскөнүн патриотчу мас-салыг шимчээкини болу берген төгүлүг чыгыш Тывадан коммунал обкомунун секретары Д. Тиммий баштаан 5 кижин кирип турар. Тыванын оолдар, кыстары төрөдөн чөлөкчөсү, биле алыр талазы-биле база чедикчилерин. Олар аялдарын орун-биле бо чылын бестин 1286 өрөдиг-похоттарынын кылып, хамааты болгон Ада-чурт дайынчыларынын киркиччилери, күш-аилдык шалыкчылары-биле бир муң амыг умжарышкы-кынынары эрттирип, чоңуң өскөнүн дээр эрес-маадыр-лык тулчул чоңоорнарга тураскааткан туударына 5000 хире рубльди чыгган. Республиканын хоорай, суурларында алдарынын 170 амыг булуңуна тургускан. Аны-дума Вьетнам улуска дузалары-биле хой анша түңүгү белектерин чурттан болгон оон-даа өскө хой ажил-хоректер кылдыган. Бо чылым иштер болгон үшкү слөткө биле бүгү көргүзүлгөр талазы-биле бирги черин Барыин-Хемчинтин, ийгизин Улуг-Хемчин, үшүкүн Каз-Хемчин аныктары алган.

Киевте слөтта кирип турар бистин төлөөкчилери аны-дума туура белектерин, чоң-чурттарынын, планктарынын чедир бергенер. Бүгү-зөлөлө дөрткү слөдүнүн программасында киркиччилеринин сагыш-сеткилин кыптыгытар солун умжарышгалар хой. Слөттү Киевте Ленинни коммунал аттыг шөлгө амыткан.

О. ОХЕМЧИН.

РАССКАЗ

Чүтле чыгыш хижя — Оюн-оолдун миза уруг Кара-кыс — аңаа бузурезин. Кызылда тыва команир Сувактын хоолуң ужу-дур деп чүгө ол шыа-аккан. Ынчалза-даа аңаа Сталинни-даа, Сувактын-даа хоолуң тугуу дөмөй: эжинин өлгөткө, бүтүрөзүн.

Кержек-Хол ирей хамык көргүл-төрөдөн, таныш-көрү-жүн чыгыш, өстүрүн каан огу-нуң доола эрттерер ужурга та-варышкан.

II

Кылатар ай тарамык булуттар азы-биле таваар чыгып бар чорал. Кижинин хуула салымында-даа, чыгышкын.

III

Ровикже халлап кирген шери келектеринден хоорайнын кудумчуларына сөккү гвардей-жн атыгы шери дивизионын 31-гү полугу бар дуга-рымда көстүп келген. 1944 чыл-дын февраль 2-де көзүңкүн беш шак турда полкунун шта-вы чаз-ла, хостаттыган хо-ройга келген.

Эскадроннар командирлери татар Ахмеджанов, украин Ко-валенко, алтай Каташев олар ужа Кечил-оолга байыр чедир-дил.

Силерин эскадрондар-нын дайынчылары база хатап

чыткан сазынын эскерип каан. «Балыглаткан кижинин карточ-казы» болган. Хамык-ла ай-тыгыларын дужунда чүтле чыгыш чедир «чүрээне балыг-латкан» деп каан. Сестрадан чүвениң ужурун айттыргарга, ба-лыглаткан кижинин оңгарып келгенине ол амырал, оожум чугалаан.

Ок бе дээрге, окувас бир-ле чүве эскерип төлөөкчилер-ини солагы талакы харма-ныга чоран документтерин чаре алган, көрөкчө шымып кирген болду. Ол документтер ханга борашкан болгонда, ы-ла бижээн чүдөдөдө номкуп чалашкан бис.

«Ареэс кечигүтүнүн биледи»

— Солун-дур, солун-дур. Ын-дык болза мени силер кым деп-ла алап а болур ишкымыл силер?

— Алды-оол! — деп Оюн-оол бестин бодомун алгыра калган. — Чүте дээрге силер кижилерге амы-тын, аас-кекжиз бээр алдын холларын-дыр силер, эртим эмчи. Маңаа кел-ген чепулап турганынның ужуру чүа дээрге, ол старшина мени бир-ле черже чүтөп аппаратканын молду-калды сакты-дыр мен. Боду база балыглан-ган кижин корду, ынтала-даа мени эмчи чериге чедир каан бо-дур.

V

Ол госпалыга Оюн-оол бир ай алып чорда, ону бижып, дадытып азын дэп, Кавказе чурткан. Аңаа барыч чартык чыл эмелеткен. 1944 чылдың күс-кээр кижиниңда тыва иш-ту-рачы Доңгак Оюн-оол курла-варга турган алыгыт полкуну составына кирген. аны-дума Польша биле Румынияны хос-тажып, Тимлекте хүңгө чедир дайындаган.

1946 чылда Тывага чедип кээрде, Арат Республикка тур-ган чурту ай ийн чыл дургу-туда Совет Эзкедериин состав-ында туртуп турар болгон. Кызылда бестин хонмай, Оюн-оол төрөдөн Далаштынын эр-ктеринче чыгыпкан.

— Кержек-Холдун бажыны кайда крты-деп, Оюн-оол са-дыг чыгыш турган ийн каа-дай амыттыган.

— Кайы, дөмгө чөпү берген ирей бе? — деп, оларынч бэр-ээн ылавылап айттыган. Ол ка-дайын он шаа харыг огу Оюн-оолдун орел, медаль-рыдан карап салбай көрүп турган.

— Ийе, ийе.

— Кайлар баарыл ол. Ра-йон төвүндөн калган огулук пенсиян ап чорбаан болза, ба-жынында олур ийе-а.

— Чок, аай, дөмгө чаз ту-ралче бар чытпады бе, — деп, батия ол тугалаан.

Оюн-оол арааттар чыгыпкан терже чорупкан. Эске эжиткен кирген, ол хураалдык пре-сийа-ну олуруп терже чыгыпкан келген. Залга олурган каа-дай-лар Оюн-оолду танып каан, алгыржыпкан.

— Канчан баардыр? Оюн-оол-дур мен, атам кайы! — деп чорда, Кара-кыс, кушкан сол-гон харыга шыкып дүргөн, сүргөч-чө мизал чедип, көкөш, мой-нуулан кушканын калган. Кара-кыс аны аңаа чыгыпкан келер кижини чок болган. Каш минута эртенде «чугалап турбаймы бе, чугалап турбаймы бе?» деп хичиримешкан, Кержек-Хол ирей боду олугуң кылашпача чед берген. Өөр-э-ниден аныктыг чүте деп апар-ган Кержек-Хол ирей эрчече хал көрүп келген:

— Огулунуң эң келгени-биле каттай бо чырык ортемчеге ийн дугаар чурттан эгелээрин бо-дур дээр.

Оюн КОДУР-ООЛ.

АРЕВЭ БИЛЕДИ

варга салбарлаткан не-чөрин үе-чөзүрүндө-даа соок айнык калды-даа тамаарыга чогу чаз минип келген Оюн-оолдун сеткил-сатгыжн чазсааныра-дын каанкан.

Өрөтүңүт мурунку шугу-мун ийги бергени-деп ол боор-он, чоктаа даш-шөмкөз дай-набай турган. Оюн-оол чүу болганын сактып эгелээн.

— Төрөдөн чурт дээр-деп, улуг лейтенант Тончуттун өтүт-түн дыйдалган соода, 31-гү гвардейж атыгы-шери полу-туун дөрткү эскадронун ийги эвзоду бурунгаарлап ки-ринкен. Оюн-оол өөрү Саидак, Сечен-оол, Назажев суугар-быле калы доран-ла эвзодтун бажында келген.

— Төрөдөн чурт дээр-деп, улуг лейтенант Тончуттун өтүт-түн дыйдалган соода, 31-гү гвардейж атыгы-шери полу-туун дөрткү эскадронун ийги эвзоду бурунгаарлап ки-ринкен. Оюн-оол өөрү Саидак, Сечен-оол, Назажев суугар-быле калы доран-ла эвзодтун бажында келген.

Немед пүлөмбөтүлүнүн ат-каз октары сыгыткан, арыг иштинден миниметтарын шы-вадан снарядтары инда-мын-да чыгып-ла турган. Кудуй-кан маняп орган Оюн-оол-ке Кержек-Холович база маа-дырлы-биле өлгөннөдүн дай-зынын от тоңкзын эскерип каан. Оюн-оолдун соода бу-рунгаарлап кел чоруп өөрүңе кемч адыгы өлүмүң октар-ын булгүртү-ле берген.

Ол доран чыда дүшкөн, ийн гравитациян белеткеп алган үң-ген чорупкан. От тоңкзына каш метр чыгыпкан келген, Оюн-оол ийн гравитациян миза-ры сойну-мург шыадалкан, чыгышканын соода шы-пын апарган. «Холун көдөр, мөмө!» деп, бир тыва дайы-нычын алгыш чокта дыйнал-ган, Оюн-оол база-ла уду-р-дедир аткылажышкынар эгелээн.

Келереп чыккан пүлөмбөт рас-чудулан чыгыш-даа немд ди-риг үңүннөдөн бузурезин, Оюн-оол турга халып келген. Солагы талазында бурунгаарлап бар чыккан өөрүн көрүп каан, чыгаа утупкан. Ынчал чорда чыгырт-кажырт-ла дээр, оон соода чүу болуп турганын Оюн-оол сактып чалап каан: утагын шыкмышкан.

эрес болган шалыкын чорупу көргүстүлөр — деп турган.

Махтал, шаңдала хөңү чок Кечил-оол эпчоскуган хеври-лг, хүлүмүрүп каан. Полкуну шыаан турган бажынын азында орустат, немеште: «Кавалерийская, 15, гражданка Кайла» деп каан болгон.

Офицерлер ийнал хөөрөжип турла, Кечил-оолдун полк ко-мандир-биле харызаачыны Сечен-оол маняп келген:

— Ийги эвзодтун чок бол-ганы бурун-биле бадикат-тынды — деп хомандиринге ра-порттаан.

— Улуг лейтенант Тончут бо-ду?

— Улуг лейтенант Тончут да-йынчылары-биле кады маадыр-лы-биле өлгөн.

Капитан Кечил-оол планше-динден кылын кылдырап шы-туп экелген, улуг лейтенант Тончутту болгон оон-биле ка-ды атажып кирген ол сес да-йынчыларын эскадронун сос-тавындан ушта бижээн. Улуг-Хем чурттуг Доңгак Оюн-оол Кержек-Холович база маа-дырлы-биле өлгөннөдүн дай-зыныга келген.

Февраль 3-те хүлүмүрүн 2 шак 30 минута турда, полк ко-мандир полковник Попов Дуб-но хоорайнын учуче доп-ло-роан чоруп дугайында дужаал берген.

Фронтунуң шугу-мун хун кел-ген тулуп барын талажы со-саал чок бурунгаарлап бар чо-раан.

IV

Оюн-оолду госпалыктын эн-аар балыглатканынын пала-тыныга чыгыпкан каан, Гос-палыга эжелеген дүе ол дем-бээр, угаан кирбейн пат чыт-кан. Сестраларын атыгыла-ры чүте чыгыш орус сос-би-ле харылаан. Чүтле «Чену-ла» дээр минип, Тывалык чү-те чугалаанда база-ла «Чену-ла» деп сөзүн шыкмыс.

Лан алыр чорда хары Оюн-оол чүгээр апарып, сүт дилээр. Бир саткан сүтүң ийнеийн, ба-за дилээр. Чер чырык бергенде чанында бичиң стол кырыга

дир» деп Оюн-оол доран сак-тып келген. Тынымын камта-лап алган-дыр мен, а карак огу деп камталар ужурул кечигиң биледимин камтап ал ап шы-да-ваан-дыр мен деп бодол-биле Оюн-оол база катал билгис-тей берген.

Хой-ле ак халаттарын кы-жилер эдертеп эмчи аар бы-лыглатканынын эртки кезээн соода, оларын бирээ-бирээлеп, операция кылар өрөөлчө дажып эгелээн. Операция соода та-мыктарып дедир эскээр, а эске-лерин, шыаппайн барганар-ын, хөөржүдери-биле апарып турган.

Оюн-оолдун ийн кыдыныга аар балыглатканын чыткан. Бирээс мун-ле, көрүп чыдар, а эскеи мырың шимчөсө. Баштай он талага чыккан ки-жиңи, оон соода эскеи апар-ган, дедир эскелбиз. Катал утагын кирип келген Оюн-оол: «Чок, мен өлбөс мей!» деп чү-терин-ле бодан. Өлүмүң тия-лээр соуданы он мурунга салган.

Караан амыктарга Оюн-оол-дун баарында эмч турган. Он холунда ханга каткан эрес бе-ледин, солагында шөмкөз ээ-рыкчыгеш тулуп алган.

Силериниң ук документтер эвес болза, снарядтын бо эри-ничегеиң чүрөкчи хазы-биле каттай кире соп алар ийк! — деп, доктор тугалаан: — ат бажынар кымыл, «Ченула» деп аастан шыкмын турган чү-терин ол, тайылырлап берип шыаар силер бе? — деп улай айттыган.

А Ченула дээрге бистин полкунуңга турган бир стар-шинанын алы чүве ийи. Дөмгө старшина домк буруңгө «Че-нула» деп сөз амылгар боор-га, ону ол олчаар алап алар бис.

Оюн-оол орус сөскө кошка-даа болза, хол-буаң дырба-нап турган, буним кижиге кмып хөөрөп берип олурган.

ОЛ-ЛА ХЕВЭЭР ОЛЧААН БАРГАН

МЕРГЕЛДЕЙГЕ
ЧАГАА

Социалист өг-бүлө деп ат-ты ийи бүгүдөз хүндүткел-дин-биле дилеп, аас-кекжигит, ажы-төлдү чурттан чорупур. Бо дугайында өг-бүлениң эр-хөдөөжн кижилери бот-боттары хүндүткел, ал боттары, ажы-төлүнүн амыралы дээр чурттан чорупур. Социалист өг-бүлө тулуп, чыгыш чөре чурттан деп чүве оюнчук өвс дээрин кижин бүгүдөз билер.

Устунге каш борбак тайы-бырдан дашкаарлап, өг-бүленин корум-чүрүмун урөп чо-руур кижилерин чок деп бол-бас. Барыин-Хемчин району-да Оржак Кан-оолду ап кө-рөзгөдөр, эп Мергелдей О-1961 чылда «Шекээр» сов-хозтун ачыктыгы Калар Ор-жак-биле таныжып, өг-бүлө ту-луп, кады чуртталып деп лаң-гырак сөзүн берген. Анык оол, кыс ол-ла чыгын декабрь 31-ле, чаз чыгын булуңуңда, шайлааганын ачыкканар. Оларын ада-нелери, төрө-дери, комсомолчу эш-өрү аас-кекжиги күзөп, өг-бүлө ту-тканнарга ортектик белектерин, чатын бергенер.

Чаз өг-бүлө туткан Кан-оол, Калар комсомол кезигинери. Кан-оол «Шекээр» совхозка турут ажилында, Калар сов-хозтун пекарыныга ажы-дап турган. Чаз өг-бүлө балы-лажып турган. Совет армиянын хүлээлгенин эрттирери-биле Кан-оол 1962 чылда шериге чурттан, 1965 чылда чанып келген.

Кан-оол аа-чуртунга кел-геш, совхозтун төкөрү болуп, күш-ажыла сунугуп кирип-кен. Совхозта комсомол ком-теди Кан-оолду дөткөп, оон күш-ажылын мактап турган-нар. Харын-даа оон чок эш-өрү ону мынчаар чугалажып турганар:

— Бистин Кан-оол төкө-лап ажылап турда, калды-

лаз кан, демирлер саат дөт чоңулааны, «чөвүртүл» бээр кижин-ле болбай. Шынап-ла Кан-оол азы-бүр чүдөлери демирден кызып, совхозтун ал-дын холдугларынын бирөөн деп санылап турган.

Каларын төрөдөн бичиң оол уругун азырап алганар. Ам өг-бүлө үш кижин болган. Совхоз бугурулгенине Кан-оол элээн ажылап чорашп, хөөрө-тен чыккан. Бирде Аксы-Бар-дык, Эрг-Бардык, Кара-Холде сураа үер минип апарган. Кайда, чүдө сураа үе-ген Кан-оол азында чедип келгеш, Каларга мону сөзгөн:

— Мени буруудатса, Калар. Мен-даа ээи-биле чурттан шы-лаас мен, чүте дээрге мен ам эскээр көрүп, эске-биле ажылаар апарым—дээр, он талакы холуңун ортаа сала-зында мөңгүн чүсүктү көргүс-кен.

— Буудуганы дугайында буруудатса мен. Азырап алган

огулус дегирин аараал, бер-ге-дир. Миз-биле аас-дыл үн-дүрө, Калар эмчиге чедирш — деп, Калар сөзгөн.

— Миз төрөдөн огул эвес, хары кижин азыраан чаз оолдун мөңгө хөрө чок—дээр, ийик хевин алган чорупкан.

Ур-лаа болбозда. 21 кон-ганда, Каларын 6 ай болган бичиң огул эмчиге чыткан, чок болган. Бо берге байал үезинде Кан-оол ол калыңды-гын Каларга дуалажып бе-зин келбөөн. Калар ол үеде Кызыл-Макалж суурла мал ижнегенине салыгаркалап турган. Калар амылап турла Кан-оол келгеш, эи балы-нын шоочанын урөш, 68 рубльди алган, арагалан, Ка-ларын өтөп, бижэ эршип, ак-каб сөстөр-биле дорамчыл-пач болган. Уж акша төгөргө Кан-оол «Кара-Холде каа-дым, башкы эртемниң Оржак Күлөчө чоруканың ол» дээр чорупкан.

Кара-Холде 8 чыл школа-зыга кижизилдеп башкымы турган Оржак Күлөч-биле та-ныжып тура, арага ийиң ал-ган. Кан-оол кара-хөчүлериң база-ла дүвүрөңип турган. О. Күлөч ол амылап турган че-ринге база-ла өг-бүлөтүң ки-жилерин азыраган кирип, чо-рум чок диртип турган. Ич-чанган Күлөч оон үндүрткөш, Аксы-Бардык ортукма шко-лазыга 1965 чылда кижизил-чигей берген. Ол ам баштай өг-бүлениң Кан-оолду чүрөөңе тулуп, оон-биле кады ара-галар ийиң, өөрөңгилерге, ада-нелерге төлөп чок чоруп чоругун турар. А Кан-оол Аксы-Бардык салбырыла тракторист амылап турар. Ол арага ишкенде аажы-чаны багы. Эш-өрү-биле эң-найы-рак чок кижин бош турар. Ич-чанган социалист өг-бүленин корум-чүрүмун урөш Кан-оол болган Күлөдүн хамаары-кан коллективтери кемчег алыр үе келген, дээрин сагыны-рып көртөр, Мерген Мерено-вич.

Улуг мыйыстар

ВЛАДИВОСТОК. (СЭТА-нын көр.) Ийрик Чөөн чүктүң аң өстүрер трезиниң спецна-листатынын сооастары шокар Усури симынын мыйыстарын кезип дооскан. Түрлөрдө-даа кончу эки Уенис ол чы-этти белетке-риңиң каан орточок азыр күрөстөгүн. Анык сын мыйыстарынын деңизин нор-мадан ортукма-биле барык ийи катан ажы болган. А «Кейроказ» сооастын дүржү-сөмө сынымын М. Н. Лей-ский рекордтуг түңгө чедип алган: нормадан дөт катан асан, дөт килограмм дең-изин мыйыстарын өстүрүп алган. Шокар симынын азы-раарын экижигенин, үрө-жиге ажилы салыгар-сыйканын, сын ам-раарың эки базанын тур-гусканын түңгөдө ий-диз «дүжүттү» өстүрүп үндү-ргөн.

Приморье край чурттуг Усу-ри симынын өстүрүп тур-ар кол дөвөскөр. Приморье-ниң ажил-аыларың өстү-рүп турар сын мыйыстарын чурттуг күштүг пантокрин эж кымыр бугуруура чөдөрчө чөрдүп берип турар.

Редактор Н. К. КУДАНИ.

КЕНО

СЕНТЯБРЬ 7-ДЕ

«НАЙРАЛ»: «Иениң чүрээ» 10, «Чыгалангун» — Улуг чылаң 12, 2, 4, 5, 45, 7, 30, 9, 45 шактарда.
«ЕНИСЕЙ»: «Ыракың эминдиринде» 10, 1, 45, «Азаттай» 11, 50, 3, 30, 5, 20, 7, 10, 9, 30 шактарда.
«КА-ХЕМ»: «Шыдамың уюрун дужаңа» (ийгиң фалы) 2, 30, 4, 30, 6, 30, 8, 30 шактарда.

БИЛИР СИЛЕР БЕ?

Ломоносов каяа төрүттүнгенил?

Холмор довисээринин хол-биле чурутууган, эң баштай шыкчыттыгын, буруту картазы ол айттыргыч чаз хары-мазын берген. М. В. Ломоносов моон мурунда Ленинниң төрүттүнгөн деп санып турган дөт эвес. Мичиңкисеа суурга төрүттүнгөн деп, Ленинград профессору М. И. Беловтун тода-ратканын ол карта документ баурап балыткан.

1870 чылда тургустунган «Холморго хоорайың болгон оон чоогунда волостеринин, ортулуктарың чыккы планын Согту Давида хеминг алымы-биле каттай көргүсөң» картаның автору Степан Коңбөв болгон алдарып чуртташтары—М. В. Ло-моносовтун, скульптор Ф. И. Шубинин, Ломоносовтун ээни —математик М. Е. Головиниң төрүттүнгөн черлерин салгал-дарга тураскаал кылдыр арттырып бээрине сатып салган.

Картамы акварель будуктар-биле турган. Суургалып ол кижилерин төрүттүнгөн чериниң эрткин үеде калдыг турганынын дугайында билгил укар карта берип турар. Ызыла улуг, биче суурларын, хүрээ, дугагарың көргүсөң.

Хол-биле чуртаан ол хоар картамы күрүнениң төөгү музе-йинде кадалаган турар. Оуу төгүчүрүң У. М. Полкова бол-ган Е. И. Рубашиниң өөрөниң көргөн. Ленинниң шынчылде-риниң түңгөдөзүн «Ломоносовчу чыгынды» чоокку үеде пар-лап үндүр. Чымылдар номун СССР-нин эртемнер ака-демизы Ленинградта үндүрүп турар.

(СЭТА-нын көр.)

Спасский эгелээн

НИВ. (СЭТА). Делегейниң бириг черин алырынч мар-гылаадык киркиччилериниң түңгөл маргылаадынын бириг салында грессмейстер Борис Спаский грессмейстер Виктор Корной-биле эң тала-лыг ойнаар.

Маңаа культураның Октябрь ордузунуң залында маргы-лаа амыттыгарынын байырлыг эзуламы болгонда, ыңчалдыр билдинген, Наркучулериниң ара-зында делегей чемпиону чо-раан Михаил Таль бар.

Делегей маргылаадынын ил эрбтери С. Флор маргы-

дааның чүрүмун чорлаан. Баш-тайгы салыг сентябрь 6-да 17 шакта эгелээн.

Ойнакчыларын эжештир онааштырып ийн үе-чадалыг эрткин, баштай ойнакчылар-нын илергилээн. Спаский ийн катан бириг дугагарың, оңа-ны алган.

Редакцияның апарези:

НОМЧУКЧУЛАРЫН КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ
1969 чылга онааштыр солуннар болгаш журналдар
чагыдылгазы сентябрь 1-ден эгелээн

„ШЫН“ СОЛУННУ

«Союзпечатьтың» бүгү-ле салбырларын, харылзаа белдирлерин, киоскитерин болгаш ажылдап турар черлеринерде хөй-ниитиниң парлалга гарадыкчыларын дамчыштыр чагыдып ап болур силер.

ЧАГЫДЫЛГАНЫҢ ӨРТЭЭ:

СОЛУННУ БАШ БУРУНГААР ЧАГЫДЫП АЛЫРЫНЧЕ ДАЛАЖЫНАР!

чылда 6 руб.
6 айда 3 рубль

Кызыл, Шетинкин — Бравченко кудумчуу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАР: Редакторун 24-63, редакторун ораакчыларың болгаш пропаганда кылдыгыны 35-24, харысалгалы секретарынын 23-35, партийжи амырал кылдыгыны 23-54, культура кылдыгыны 37-13, кезде амыл-агы кылдыгыны 21-47, үзөтүр кылдыгыны 22-64, чазга база совет тургузук кылдыгынын 21-27, информация кылдыгынын 20-60, бугагтериниң 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбей барганда 32-75 телефонго далаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлениң чанында парлага эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин — Бравченко кудумчуу).

Солун